

Meertalige digitale prentenboeken in het gezin

**Projectresultaten en suggesties
voor beleid en het kleuter-
onderwijs**

**Kees Broekhof
Adriana Bus
Christiaan Coenraads
Machteld van Kooten
Karin Vaessen**

Sardes, 2022

Meertalige digitale prentenboeken in het gezin

**Projectresultaten en suggesties voor beleid en het
kleuteronderwijs**

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1. Meertalige digitale prentenboeken in het gezin	5
2. Digitale prentenboeken	7
3. Effecten van digitale prentenboeken op de taalontwikkeling	8
4. Wat zeggen de ouders en kinderen?	10
5. De resultaten van het project	12
6. Betekenis opbrengst voor scholen, bibliotheken en gemeenten.....	13
7. Digitale boeken in de kleuterklas: een praktische werkwijze	15

Inleiding

In schooljaar 2020-2021 hebben Sardes, onderzoeksbureau Beagle Advice Research & Development, digitaal bureau Het Woeste Woud en de Utrechtse basisscholen De Panda en de Mattheusschool samengewerkt aan het project 'Meertalige prentenboeken in het gezin¹'. Dit project werd gesubsidieerd door het landelijke programma Tel Mee Met Taal en had als doel de taalomgeving thuis van de kleuters van de twee scholen te versterken met behulp van meertalige geanimeerde prentenboeken.

Met deze brochure richten we ons tot professionals in het onderwijs en het bibliotheekwerk en tot lokale beleidsmakers. We beschrijven de opzet en de resultaten van het project en geven aan hoe de resultaten gebruikt kunnen worden in beleid gericht op gelijke kansen, ouderbetrokkenheid, meertaligheid en taalstimulering. Ook bieden we een praktisch stappenplan voor scholen die digitale prentenboeken willen opnemen in hun onderwijs.

De kracht van digitale prentenboeken voor het bevorderen van de (taal)ontwikkeling van jonge kinderen wordt nog altijd onderschat, ondanks de overtuigende resultaten die keer op keer uit onderzoek naar voren komen (zie Furenes e.a. (2021), voor een overzicht). Wij hopen dat deze brochure partijen die werken met jonge kinderen en hun ouders zal overtuigen van het nut en belang van digitale prentenboeken en hen zal inspireren om meer doelgericht met dit onderwerp aan de slag te gaan.

Utrecht, januari 2022

Kees Broekhof, Sardes
Adriana Bus, Beagle Advice Research & Development
Christiaan Coenraads, Het Woeste Woud
Machteld van Kooten, Sardes
Karin Vaessen, Sardes

¹ De officiële titel van het project is 'Versterking van het Educatieve Thuismilieu met Meertalige Digitale Prentenboeken'. We gebruiken in deze brochure de titel die we gebruikten in onze communicatie met scholen en ouders.

1. Meertalige digitale prentenboeken in het gezin

Aziz, 6 jaar, herkent Kleine Kangoeroe, Tim en Bolder direct als hij de omslagen van de boeken op het scherm ziet. Het verhaal van Bolder en zijn boot vindt hij het leukst. Hij vertelt: “Bolder gaat weg. Met boot. Naar een kasteel. Zep is in de huis.” Als de onderzoeker vraagt: “Gaat hij naar een kasteel?” antwoordt Omar stellig: “Ja.” Aziz vertelt dat hij thuis altijd alleen naar de verhalen kijkt, niet met zijn ouders, want “papa gaat werken, mama gaat eten maken.”

Meertalige digitale prentenboeken in het gezin

Het project ‘Meertalige digitale prentenboeken in het gezin’ had als doel de taalomgeving in meertalige gezinnen te versterken. Het project werd uitgevoerd in Utrecht in het schooljaar 2020 – 2021, met een subsidie van het landelijke programma Tel Mee Met Taal. Meertalige gezinnen met kleuters kregen toegang tot tien digitale prentenboeken in meerdere talen, die door een druk op de knop op het eigen device geactiveerd konden worden. Een groep van 41 kleuters van twee basisscholen nam deel aan het project. De kinderen kregen bijna twee maanden lang toegang tot de boeken. Om hun leesgedrag te meten (welke boeken worden gelezen, hoe vaak, etc.) werd speciale software gebruikt. Ook werden kleuters en ouders geïnterviewd en werden aan het begin en eind van het onderzoek taaltoetsen bij de kleuters afgenomen.

De taal gaat vooruit

Uit de resultaten blijkt dat taalontwikkeling van de kinderen profiteert van het bekijken van de digitale verhalen. Naarmate kinderen de boeken vaker bekeken, gingen ze sneller vooruit in hun woordenschat. Jongens profiteren bij een gelijk aantal boeken nog iets meer dan meisjes. De boeken in de eigen taal moedigen kinderen met een kleine Nederlandse woordenschat aan om de boeken vaker te bekijken. Dit zijn bemoedigende resultaten, die bevindingen uit eerder onderzoek bevestigen.

Verschillen tussen gezinnen

Het doel om een ‘leesroutine’ in het gezin op te bouwen is niet behaald. Er was een groot verschil in gebruik tussen gezinnen. Sommige kinderen bekeken de boeken meer dan vijftig keer, maar er waren er ook die de boeken niet of nauwelijks bekeken. Dat is een teleurstellende vaststelling, omdat alle kinderen in deze groep baat hebben bij extra blootstelling aan taal van goede kwaliteit. Vanuit het perspectief van taalstimulering in een doorgaande lijn voor alle leeftijdsgroepen is een breed bereik van de doelgroep van belang. Het blijkt dat hiervoor meer nodig is dan educatief materiaal beschikbaar te stellen en ouders vooraf te informeren.

Een grotere rol voor professionals

De onderzoekers vermoeden dat de verschillen in gebruik verkleind kunnen worden als ook in de kleutergroepen met de boeken wordt gewerkt en als leerkrachten ouders geregeld wijzen op de boeken die in de groep worden gelezen en zo bevorderen dat de kinderen ook thuis de boeken bekijken. Het mes snijdt dan aan twee kanten: op school wordt het bekijken van de

boeken professioneel begeleid en daarnaast wordt er vaker gekeken in het gezin. Met andere woorden, de digitale prentenboeken zullen voor meer kinderen meer profijt opleveren als ze ook op de groep worden ingezet en nadrukkelijker worden gebruikt om de samenwerking tussen school en ouders te versterken.

Inhoud van deze brochure

In deze brochure beschrijven we wat bekend is van de effecten van digitale prentenboeken op de taalontwikkeling en aan welke criteria digitale prentenboeken moeten voldoen om de taalontwikkeling van kleuters te bevorderen. Ook beschrijven we hoe ouders en kinderen 'Meertalige digitale prentenboeken in het gezin' beleefd hebben. Voor professionals die werken met jonge kinderen werken we een stappenplan uit voor het werken met digitale prentenboeken op de groep en het betrekken van ouders daarbij.

2. Digitale prentenboeken

Wat zijn digitale prentenboeken?

Digitale prentenboeken zijn digitale versies van bestaande, papieren prentenboeken, die je kunt bekijken op een digitaal device, zoals een computer of iPad. Sommige digitale prentenboeken, zoals de boeken die Aziz bekijkt, zijn geanimeerd. Ze zien eruit als films, met pratende personages, bewegende beelden, achtergrondmuziek en geluiden. Andere boeken zijn statisch. Daarvan zijn de afbeeldingen uit de boeken gescand en achter elkaar gezet, als een soort diavoorstelling, waarbij de tekst is ingesproken door de juf of door iemand van de bibliotheek.

Digitale prentenboeken die in Nederland worden gebruikt, zijn meestal in het Nederlands ingesproken. In het onderzoeksproject 'Meertalige digitale prentenboeken in het gezin' werden de geanimeerde boeken niet alleen in het Nederlands, maar ook in andere talen aangeboden: Turks, Arabisch en Berbers. De boeken werden ruim zes weken beschikbaar gesteld aan gezinnen waar een of meer van deze talen werden gesproken. Verderop in deze brochure is te lezen hoe ouders en kinderen omgingen met de verschillende taalversies.

Hier vind je digitale prentenboeken:

- www.bereslim.nl Bereslim is een digitale leeromgeving voor peuters en kleuters. Een jeugdabonnement van de bibliotheek (gratis t/m 18 jaar) geeft automatisch toegang tot de digitale boeken van Bereslim
- www.fundels.com/nl-nl/: Vooral voor Vlaanderen, met gratis toegang via Vlaamse bibliotheken

3. Effecten van digitale prentenboeken op de taalontwikkeling

Het bekijken van digitale boeken is goed voor de ontwikkeling van verhaalbegrip en woordenschat. Onderzoekers van Universiteit Leiden constateerden al in het begin van deze eeuw dat taalzwakke kleuters zes nieuwe woorden leerden door drie keer tien minuten zelfstandig naar een geanimeerd digitaal prentenboek te kijken (Verhallen e.a., 2004). Dat is een grote opbrengst, zeker als je bedenkt dat er geen instructie aan te pas kwam. Ter vergelijking: op school leren kleuters leren via gerichte woordenschatinstructie met moeite vijf nieuwe woorden per dag. Ook uit recenter onderzoek blijkt dat digitale boeken, mits van goede kwaliteit, effectiever zijn voor de ontwikkeling van woordenschat en verhaalbegrip dan papieren boeken (Furenes e.a., 2021).

Waarom zijn ze effectief?

Hoe komt het dat digitale prentenboeken zo effectief zijn voor de taalontwikkeling? Daar zijn verschillende redenen voor aan te wijzen. Om te beginnen blijkt uit onderzoek waarin de effecten van digitale boeken en papieren boeken zijn vergeleken, dat jonge kinderen meer geboeid worden door het digitale boek (Strouse en Ganea, 2017). De sterkere aandacht en betrokkenheid bij het bekijken van een digitaal boek kan mede verklaren waarom de kinderen meer leerwinst boeken. Een tweede verklaring is de wijze waarop digitale prentenboeken het begrip van het verhaal en van onbekende woorden kunnen ondersteunen. Als een kind hoort vertellen dat Bentje een draadje vastmaakt aan het hek en het ziet tegelijkertijd hoe Bentje dat doet, dan maken de bewegende beelden het makkelijker om de betekenis te begrijpen van 'draadje', 'hek' en 'vastmaken'.

Effectiviteit hangt af van kwaliteit

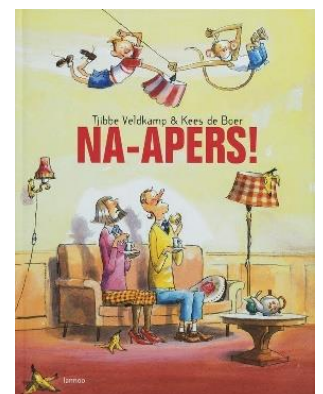
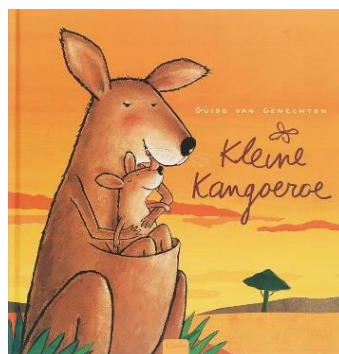
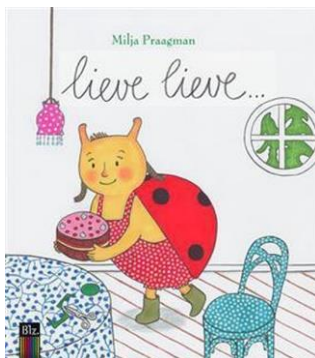
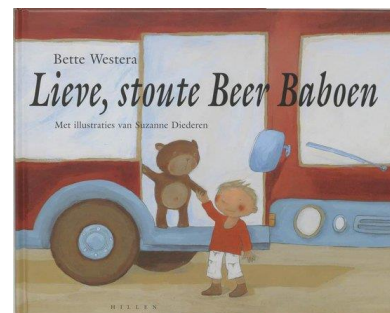
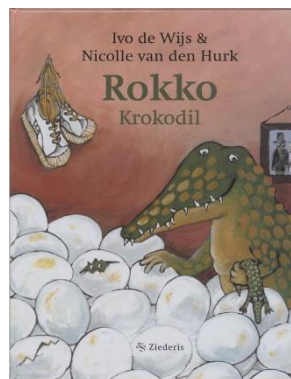
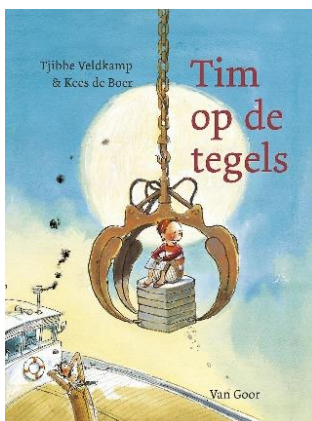
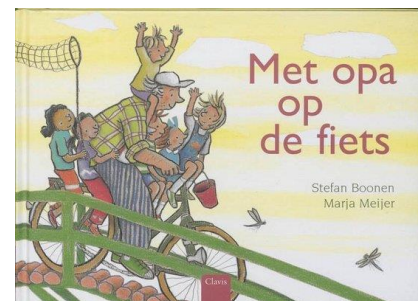
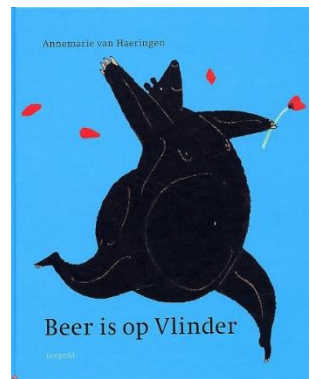
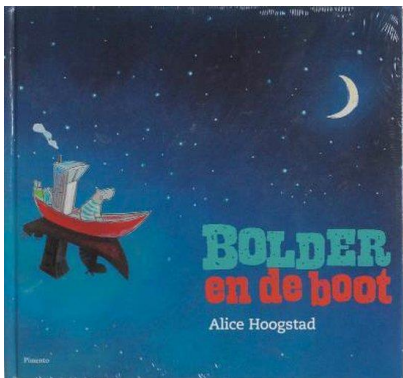
Het leereffect van digitale prentenboeken hangt af van de kwaliteit van het boek. Het voorbeeld hierboven laat al zien dat als het de precieze combinatie is van beeld en voorgelezen tekst die de verwerving van begrip ondersteunt. Het is deze congruentie van beeld en geluid die sterk bepalend is voor het leereffect. Dat is ook goed te begrijpen. Als er gezegd wordt dat het paard 'steigerde' en precies op dat moment zien we het paard die beweging maken, dan weet een kind meteen wat 'steigeren' betekent. Dat is niet het geval als de beweging niet wordt getoond of op het verkeerde moment. Dit verklaart ook waarom statische prentenboeken iets minder effectief zijn dan geanimeerde. Als een kind immers alleen een afbeelding ziet van een steigerend paard, dan zou het aan 'steigeren' ook een andere betekenis kunnen toekennen, bijvoorbeeld 'springen', of 'schrikken'.

Criteria voor kwaliteit

Met de onderstaande criteria kunnen kleuterleerkrachten zelf vaststellen of een digitaal prentenboek van voldoende kwaliteit is om te gebruiken ten behoeve van de taalontwikkeling van kinderen. Het lijstje vormt een combinatie van criteria voor goede prentenboekverhalen en voor digitale ondersteuning van woord- en verhaalbegrip (Broekhof, 2021).

Criteria voor educatieve kwaliteit bij digitale prentenboeken:

- De animaties, cameravoering, muziek en geluidseffecten ondersteunen het verhaalbegrip.
- De animaties, cameravoering, muziek en geluidseffecten lopen synchroon met de tekst.
- Muziek en achtergrondgeluiden zijn niet te hard om de stemmen goed te kunnen horen.
- Er zijn geen interactieve elementen ('hotspots') die afleiden van de verhaallijn.
- Het verhaal heeft een centraal 'probleem' dat opgelost wordt.
- Het verhaal heeft een duidelijke verhaallijn.
- Het verhaal leent zich voor het doen van voorspellingen en actief meedoen.

4. Wat zeggen de ouders en kinderen?

Tijdens het project ‘Meertalige digitale prentenboeken in het gezin’ is een deel van de ouders en kinderen geïnterviewd om inzicht te krijgen wanneer en door wie de digitale prentenboeken gelezen worden en hoe de boeken ervaren worden. Uit de interviews blijkt dat kinderen veel plezier beleven aan de boeken en dat ouders het als een geschikt middel ervaren om de taalontwikkeling van hun kind te stimuleren. Helaas zit er ook een keerzijde aan het verhaal; niet alle ouders hebben de digitale prentenboeken aangeboden aan hun kind. Dit hoofdstuk zal een klein inkijkje geven over de beleving van digitale prentenboeken door ouders en kinderen.

Leesplezier

Over het algemeen zijn de geïnterviewde ouders en kinderen enthousiast over de digitale prentenboeken, hoewel het ook duidelijk wordt dat niet alle kinderen de boeken gelezen hebben. De kinderen die de boeken wel bekeken hebben, laten op hun eigen manier weten dat ze erg veel plezier beleven aan de digitale boeken. Sommige kleuters zijn zelfs zo enthousiast dat ze de digitale boeken boven de papieren boeken verkiezen. Niet alle ouders hadden dit aan zien komen en reageerden in de interviews dan ook verrast op de interesse van hun kinderen in het digitale prentenboek: “Zo lang houden ze het met een boek nooit vol. Dan moest ik het verhaal altijd in stukjes verdelen en bleven ze gewoon niet stil naast mij zitten. Zo enthousiast heb ik ze nog nooit gezien over boekjes.” Daarnaast blijkt het handig dat de kinderen de boeken op een device zonder hulp van de ouders kunnen bekijken. Het kind kan op elk moment kijken en de ouders hebben tijdens dat voorleesmoment even hun handen vrij. De boeken leveren dus ook nog eens een praktisch voordeel op: “Als hij zit te kijken, kan ik even iets heel anders doen.” Natuurlijk blijft het wel belangrijk om de boeken ook samen te bekijken, zodat er een gesprek over het verhaal gevoerd kan worden. Maar af en toe het kind achter een digitaal prentenboek zetten om zelf een ander klusje te doen, is leuk en leerzaam voor het kind. Sommige kinderen waren zelfs zo enthousiast, dat alle schermtijdminuten aan de digitale boekjes besteed werden: “Mijn zoon kan nog niet zelf lezen, dus hij is afhankelijk van ons om voor te lezen. Maar nu kan hij zelfstandig, zo vaak als hij wil, kijken naar de filmpjes. Dus dat heeft hij ook gedaan.”

“Goed voor de taalontwikkeling”

Alle ouders die geïnterviewd zijn, zagen de digitale prentenboeken als een stimulans voor de taalontwikkeling van hun kind. Ze gaven hierin veelal hun voorkeur aan de Nederlandse versies van de boeken. Ze hadden hier verschillende redenen voor: ze achtten hun eigen Nederlandse taalvaardigheid niet goed genoeg om voor te lezen, beschouwden het Nederlands als een belangrijke taal vanwege school of vonden dat de kinderen de thuistaal goed genoeg meekregen vanuit huis. Een moeder vertelde in het interview: “Filmpjes zijn beter voor de uitspraak van Nederlands. Beter dan dat ik het zelf voorlees. En nu leren ze het goed.” Dat het bekijken van de digitale prentenboeken goed is voor de taalontwikkeling wordt ook duidelijk tijdens de interviews met de kinderen. Eén van de meest favoriete boeken van de kinderen is

Olifant en krokodil van Max Velthuis. Het huizenruildrama van de twee dieren, die de uitdrukking ‘van ruilen komt huilen’ aan den lijve ondervinden, is veel kinderen goed bijgebleven. Sommige kinderen hebben het boek zo vaak bekeken dat ze tijdens de interviews zelfs de letterlijke zinnen kunnen herhalen. Ook van *Kleine Kangoeroe* konden veel kinderen de grote verhaallijnen navertellen.

Er zijn ook ouders die juist de versie in de eigen taal belangrijk vonden, omdat ze willen dat hun kind die taal ook goed leert. Zo zei een moeder over haar vijfjarige dochter: “Sara spreekt beter Nederlands dan Arabisch, dat vind ik jammer. Ze moet beide talen goed leren, daarom vind ik de verhalen in het Arabisch belangrijk.” Sommige ouders hebben de kinderen eerst de boeken in de thuistaal aangeboden en daarna de boeken in het Nederlands, zodat ze het verhaal begrepen.

Ook ouders, broers en zussen profiteren

Hoewel het onderzoek op kleuters gericht was, blijken ook gezinsleden interesse te hebben in de boeken. Een moeder zegt: “De boeken zijn ook goed om de taal van jezelf te verbeteren.” En ook andere kinderen in het gezin kijken graag mee. Veel kleuters bekeken de boeken samen met de andere broers en zussen in het gezin. Verschillende leeftijdscategorieën waren hierbij terug te vinden: zowel pubers als peuters keken graag mee. Een moeder vertelde in het interview enthousiast over haar drie kinderen van vier, elf en vijftien die geregeld samen de boeken bekeken. “En mijn dochter van vijftien gaat dan daarna juffrouw spelen. Dan gaat zij vragen ‘waar ging het over?’ Dan wil ze kijken of ze goed geluisterd hebben.” Kleuter Hamsa vertelde dat ze het liefst altijd met haar familie kijkt. De ene keer met haar grote zus, de andere keer met haar moeder. “Alleen met Suikerfeest heb ik een keer alleen gekeken.” De boeken leveren soms zelfs kleine ruzietjes op. Zo mag het zusje (2,5 jaar) van kleuter Murat wel meekijken, “maar niet aanraken” en vertelde een moeder over haar tweeling die een continue onderlinge strijd voerden om elkaar te overtreffen in hun gesprekken over het boek.

5. De resultaten van het project

Het onderzoek en de interviews leverden de volgende resultaten op (Bus e.a., 2022):

- De digitale prentenboeken zijn een geschikt middel om de Nederlandse taalvaardigheid te stimuleren bij kinderen met een andere moedertaal doordat de verhalen ondersteund worden door bewegingen en geluiden. Kinderen die vaker digitale prentenboeken bekijken, leren meer nieuwe woorden.
- Het aanbieden van de digitale prentenboeken in het Nederlands en een andere moedertaal blijkt aantrekkelijk te zijn. Vooral de kinderen met een relatief kleine Nederlandse woordenschat kijken vaker naar een verhaal in de moedertaal, waarschijnlijk omdat ze het dan beter begrijpen. Ze wisselen vaker tussen de talen dan de kinderen met een grotere Nederlandse woordenschat.
- Kinderen met een relatief grote Nederlandse woordenschat bekijken de boeken in de eigen taal wat minder vaak, wellicht omdat zij de moedertaalversie niet nodig hebben voor begrip van het verhaal of omdat zij de moedertaal minder goed beheersen.
- Meisjes toonden meer interesse in de digitale boeken dan jongens, terwijl jongens er meer profijt van hadden.
- Toegang tot digitaal prentenboeken leidt niet automatisch tot een voorleesroutine in het gezin. Kinderen bekeken de boeken frequent in een korte periode, maar na verloop van tijd nam de interesse af.
- Een relatief grote groep kinderen (41 procent) heeft de boeken helemaal niet bekeken, ondanks initiatieven om gebruik aan te moedigen (voorlichtingsbijeenkomst, tussentijdse aanmoediging vanuit school, een beloningssysteem voor de kinderen). Wellicht hebben sommige ouders een meer intensieve begeleiding nodig om de boeken thuis te gaan gebruiken.

6. Betekenis opbrengst voor scholen, bibliotheken en gemeenten

De resultaten van het onderzoek laten zien dat digitale prentenboeken waardevol kunnen zijn voor diverse beleidsdomeinen: kansenbeleid, taalbeleid, ouderbeleid en beleid rond meertaligheid.

Taalbeleid: hoogwaardig taalaanbod, evidence-based, gedifferentieerd in te zetten

- Taalachterstanden worden in veruit de meeste gevallen veroorzaakt door een te geringe blootstelling aan taal van hoge kwaliteit. Digitale prentenboeken, mits goed geselecteerd, bieden een hoogwaardig taalaanbod, dat aantoonbaar ('evidence-based') bijdraagt aan de taalontwikkeling van kinderen.
- Een extra voordeel is dat de zwakste leerlingen het meest profijt hebben van de digitale prentenboeken. Dat is een sterk argument om de boeken gedifferentieerd in te zetten en omdat kinderen hierbij geen begeleiding nodig hebben, is dit relatief eenvoudig te realiseren, zowel in het gezin als in de klas.
- De boeken kunnen ingepast worden in de reguliere werkwijze op de groep, geïntegreerd in het thematisch werken. Leerkrachten die willen werken met het centrale prentenboek bij het thema kunnen hun eigen digitale prentenboek maken. Dan ontbreken weliswaar de animaties, maar daar staat tegenover dat de kinderen de stem van hun eigen juf herkennen.

Kansenbeleid: meer kansen voor degenen die dat nodig hebben

Digitale prentenboeken zijn een middel bij uitstek om specifieke groepen extra ondersteuning te bieden. Dat past bij de essentie van het kansenbeleid, dat streeft naar meer gelijkheid in de kansen voor verschillende groepen, door iets extra's te bieden aan de groepen die dit het hardst nodig hebben. Digitale prentenboeken kunnen gedifferentieerd ingezet worden voor juist die kinderen en gezinnen die de grootste risico's lopen op achterstanden. In de klas krijgt die differentiatie vorm door sommige kinderen extra ondersteuning te bieden (pre-teaching, scaffolding) en hen vaker naar de boeken te laten kijken; in de benadering van gezinnen krijgt differentiatie vorm door sommige gezinnen intensiever voor te lichten en te begeleiden dan andere.

Ouderbeleid: concrete samenwerking, invulling educatieve rol, erkenning eigen taal

- Ouders kunnen met de digitale prentenboeken op een lichtvoetige manier invulling geven aan hun educatieve rol thuis. Ze worden niet aangesproken op vaardigheden die zij wellicht niet beheersen (ze hoeven niet zelf te kunnen voorlezen); zij hoeven er slechts voor te zorgen dat hun kind thuis toegang krijgt tot de boeken. Ze kunnen samen kijken en in de taal die zij het best beheersen met hun kind praten over het verhaal.
- Als de boeken in meerdere talen beschikbaar zijn, is het gebruik ervan een teken van erkenning van de eigen talen van ouders. Dit is van grote waarde in de relatie tussen school en ouders, omdat het ouders binnen die relatie bevestigt in een essentieel kenmerk van hun identiteit.

- Het is raadzaam, gezien de ervaringen binnen het onderzoeksproject, om niet alle ouders op dezelfde manier te benaderen. Sommige ouders vinden het vanzelfsprekend om deze educatieve rol te vervullen, andere zullen intensieve begeleiding nodig hebben (voorlichting, instructie, monitoring) om hun rol invulling te geven.

Beleid m.b.t. meertaligheid: erkenning van diversiteit

- Er komt steeds meer aandacht voor diversiteit in de talen van kinderen in het Nederlandse onderwijs (zie o.a. de Graaf e.a., 2019; Veenis & Broekhof, 2021). Men wordt zich meer en meer bewust van de pedagogische en didactische waarde van het gebruik van de eigen talen van kinderen. Door meertalige prentenboeken in te zetten in het onderwijs en in de samenwerking met ouders laat de school blijken dat zij zich bewust is van de talige diversiteit van de leerlingpopulatie en dat zij die diversiteit erkent.
- De eigen taal wordt in deze visie op meertaligheid niet alleen gezien als een aspect van identiteit, maar ook als middel om de taalvaardigheid in bredere zin te bevorderen. Als kinderen worden gestimuleerd om in hun eigen taal verhalen te begrijpen en te bespreken, dan heeft dit ook een positief effect op hun bredere cognitieve ontwikkeling en hun taalvaardigheid in het Nederlands.
- In de klas kunnen de boeken gebruikt worden om ‘meer talen te laten klinken’, zowel via de boeken zelf als via de gesprekken met de leerlingen. De leerkracht laat bijvoorbeeld een (stukje van) een prentenboek in een andere taal horen en gaat daarna met de leerlingen in gesprek over het fragment en over de taal. Leerlingen die andere talen spreken mogen vertellen hoe een bepaald woord of een bepaalde uitdrukking in hun taal klinkt.

7. Digitale boeken in de kleuterklas: een praktische werkwijze

Waarom zou je op school werken met digitale prentenboeken? De belangrijkste reden is al eerder genoemd: het bekijken van digitale prentenboeken heeft een positief effect op de taalontwikkeling van kleuters. Zelfs als kleuters op school zelfstandig naar digitale boeken kijken, zonder begeleiding van een leerkracht, leren ze nieuwe woorden en leren ze een verhaal (beter) te begrijpen (Verhallen e.a., 2004). Dit extra taalaanbod is vooral van belang voor kleuters die thuis een beperkt taalaanbod krijgen. Een tweede reden is dat een leerkracht met digitale prentenboeken op de groep over ongekennde differentiatiemogelijkheden beschikt. Zij kan de kinderen die dat harder nodig hebben telkens opnieuw laten kijken naar de boeken, terwijl de andere kinderen met andere activiteiten bezig zijn en terwijl zij zelf andere kinderen begeleidt. De boeken bieden hiermee een oplossing voor de tijds- en organisatieproblemen die vaak met differentiatie gepaard gaan. En ten slotte bieden digitale prentenboeken mogelijkheden om de samenwerking met ouders op een praktische en effectieve manier vorm te geven. Alle reden dus om op school aan de slag te gaan met digitale prentenboeken.

Drie redenen om op school te werken met digitale prentenboeken

1. Ze hebben een bewezen positief effect op de taalontwikkeling van kleuters.
2. Ze bieden ongekennde mogelijkheden voor differentiatie in taalaanbod van hoge kwaliteit.
3. Ze kunnen ingezet worden om de samenwerking met ouders praktisch vorm te geven.

Effectief werken: drie niveaus

We zagen al eerder dat kleuters profijt hebben van digitale prentenboeken, zelfs als ze helemaal zelfstandig kijken. Stel je voor wat de opbrengst kan zijn als het bekijken van de boeken wordt voorbereid met de leerkracht, in het kader van het thema op de groep, en als de leerkracht de verhalen geregeld bespreekt met de kleuters, waardoor ze de kans krijgen de taal van de boeken ook actief te gebruiken. En als de kinderen dan ook nog eens thuis kijken, dan neemt de opbrengst nog verder toe. We kunnen dus de volgende drie (oplopende) niveaus van effectiviteit onderscheiden:

1. De leerkracht laat willekeurige kleuters incidenteel zelfstandig kijken, los van het programma op de groep.
2. De leerkracht laat, in aanvulling op het bovenstaande, geselecteerde kleuters systematisch zelfstandig (of met haar begeleiding) kijken, als onderdeel van het programma op de groep.
3. De leerkracht stimuleert, in aanvulling op het bovenstaande, ouders en kinderen om ook thuis te kijken naar de digitale boeken die zij in de groep gebruikt.

Digitale prentenboeken integreren in thematisch werken

De kern van de effectieve aanpak op school bestaat uit het integreren van digitale prentenboeken in het thematisch werken in de kleutergroep. We gaan ervan uit dat

leerkrachten gewend zijn om een prentenboek meerdere keren voor te lezen, zodat kinderen de kans krijgen zich stapsgewijs het verhaal en de nieuwe woorden eigen te maken.

Digitaal en/of papier

Idealiter is er van het centrale prentenboek bij het thema zowel een papieren als een digitale versie beschikbaar. Dat is echter lang niet altijd het geval. Van sommige digitale boeken is de papieren versie niet meer in de handel (tip: kijk in de bibliotheek of op marktplaats). En van heel wat papieren boeken is geen digitale versie beschikbaar. In dat laatste geval kan de leerkracht eenvoudig zelf een digitale versie van het boek maken. Onderaan dit hoofdstuk wordt beschreven hoe dat in zijn werk gaat.

Gefaseerd werken

De fasen van het herhaald voorlezen kunnen er in de praktijk als volgt uitzien:

- 1. Pre-teaching**
- 2. Voorlezen in de grote kring**
 - 2b. Allemaal digitaal**
- 3. Ingaan op het verhaal**
 - 3b. Digitaal differentiëren**
- 4. Doorgaan op het thema**
- 5. Napraten over het verhaal**

Fase 1: pre-teaching

Medium: papier

Bij de start van het nieuwe thema bespreekt de leerkracht met een klein groepje van de meest taalzwakke leerlingen het papieren prentenboek. Ze laat de kinderen kennismaken met de personages, de grote lijn in het verhaal en de belangrijkste nieuwe woorden, de 'kernwoorden'. Het boek wordt niet letterlijk voorgelezen, het verhaal wordt al bladerend verkend. Door deze pre-teaching bereidt leerkracht de kinderen voor op de introductie van het boek in de grote kring.

Fase 2: Voorlezen in de grote kring

Medium: papier

De leerkracht introduceert het boek in de grote kring en leest het verhaal daarna letterlijk voor aan de grote kring. Ze legt de kernwoorden voor of tijdens het voorlezen uit. Doel van deze fase is de kinderen te laten kennismaken met de personages, de grote verhaallijn en de kernwoorden.

Fase 2b: Allemaal digitaal

Medium: digitaal

In deze fase krijgen alle kinderen de kans om individueel (bijvoorbeeld op een computer, laptop of iPad) de digitale versie van het verhaal te bekijken. De leerkracht organiseert dit, maar begeleidt het niet, de kinderen kijken zelfstandig. Door het digitale boek te bekijken, vergroten de kinderen hun woord- en verhaalbegrip. En door alle kinderen deze kans te geven, voorkomt de leerkracht dat het bekijken van digitale prentenboeken, dat voor alle kinderen aantrekkelijk is, alleen voorbehouden wordt aan de meest taalzwakke kinderen.

Fase 3: Ingaan op het verhaal

Medium: papier of digitaal

In deze fase leest de leerkracht het verhaal meerdere keren voor in kleine kringen, zodat er veel interactie kan plaatsvinden. De personages en de grote verhaallijn zijn nu bekend. Dat geeft de leerkracht de kans om nu dieper in te zoomen op bepaalde facetten van het verhaal: de emoties van de personages (hoe zijn die veranderd van het begin naar het eind van het verhaal), de gebeurtenissen (hoe kwam het eigenlijk dat ...), het centrale probleem in het verhaal (wat voor andere oplossingen hadden ze kunnen bedenken, is deze oplossing voor iedereen een goede oplossing, wat zou jij zelf doen als ...) etc. Ook gaat de leerkracht in op andere woorden dan de kernwoorden. In deze fase ontwikkelen de kinderen zo een dieper begrip van het verhaal en breiden ze hun woordenschat verder uit. De leerkracht leidt uit de reacties van de leerlingen af welke kinderen nog onvoldoende grip hebben op het verhaal.

Fase 3b: Digitaal differentiëren

Medium: digitaal

De kinderen die het verhaal en de nieuwe woorden nog niet goed begrijpen krijgen nu de kans om de digitale versie van het verhaal nog enkele keren te bekijken. De herhaling is voor deze kinderen cruciaal om hun begrip op een hoger niveau te krijgen. De voorbereiding in de vorige fasen helpt om dit tot stand te brengen. De leerkracht kan ervoor kiezen om dit (bij sommige kinderen) te begeleiden of dit te laten doen door een onderwijsassistent of stagiair. Het digitale verhaal wordt dan af en toe stilgezet om samen te praten over het verhaal en de nieuwe woorden.

Fase 4: Doorgaan op het thema

Medium: papier

De fase is bedoeld om de kinderen te laten kennismaken met andere boeken over hetzelfde thema. Dat kunnen verhalenboeken zijn, maar zeker ook informatieve boeken. Het is de bedoeling om echt te kiezen, op basis van de kaft, de tekst op de achterzijde en eventueel een korte toelichting van de leerkracht. Vandaar dat alleen papieren boeken worden gebruikt. De leerkracht kiest samen met de leerlingen een boek uit om voor te lezen. Als de kinderen een

informatief boek kiezen, dan bespreekt de leerkracht met de leerlingen welk hoofdstuk wordt voorgelezen.

Fase 5: Napraten over het verhaal

Medium: papier

In de afsluitende fase van het thema controleert de leerkracht of alle leerlingen het verhaal hebben begrepen door hen zelf het verhaal te laten navertellen. Alle facetten van het verhaal kunnen daarbij aan bod komen. Het is de bedoeling dat vooral de kinderen aan het woord zijn, daarom is het handig om hierbij het papieren boek te gebruiken of kopieën van de pagina's waar de leerkracht aandacht aan wil besteden.

Op de volgende pagina geven we de aanpak in schema weer.

fase	woordenschat	verhaalbegrip	papier of digitaal	ouders/thuis
1. Pre-teaching	Kernwoorden uitleggen	Kinderen laten kennismaken met de personages en de grote lijn van het verhaal	Prentenboek (papier) in kleine kring	Ouders informeren over het nieuwe boek en de mogelijkheid om thuis te kijken
2. Voorlezen in de grote kring	Kernwoorden uitleggen	Kinderen laten kennismaken met de personages en de grote lijn van het verhaal	Prentenboek (papier) in grote kring	Kinderen het digitale prentenboek met de ouders, met broer(s) of zus(sen) of zelfstandig laten bekijken Ouders van meest taalzwakke kinderen bij haal/brengmomenten geregeld vragen naar het gebruik van de digitale boeken
2b. Allemaal digitaal	Kennis van kernwoorden consolideren; andere woorden laten verwerven	Begrip van het verhaal uitbreiden	Alle kinderen het digitale prentenboek individueel, zelfstandig laten bekijken.	
3. Ingaan op het verhaal (herhaald voorlezen)	Kennis van kernwoorden consolideren; andere woorden uitleggen	In gesprek over verbanden binnen en buiten het verhaal: gebeurtenissen, (veranderingen in) emoties, verbanden met de echte wereld	Bij voorkeur het papieren boek, om te kunnen bladeren bij het leggen van verband tussen verschillende scènes	
3b. Digitaal differentiëren	Kennis van nieuwe woorden consolideren door herhaling	Verhaalbegrip laten toenemen door herhaling	Zwakste kinderen het digitale boek nog enkele keren laten bekijken, evt. met begeleiding	
4. Doorgaan op het thema	Via het gekozen boek woordkennis laten uitbreiden en verdiepen	Kinderen laten oefenen met het begrijpen van een andere voorgelezen tekst	Samen andere papieren boeken bij thema bekijken (ook informatieboeken); (deel van een) boek kiezen om voor te lezen	
5. Napraten over het verhaal	Controleren of kinderen de kernwoorden beheersen	Verhaalbegrip controleren in een gesprek over het verhaal	Eventueel als alternatief voor voorlezen nog een keer met de hele groep naar het digitale boek kijken.	

Meerdere talen?

Het is niet makkelijk om op internet digitale prentenboeken van goede kwaliteit te vinden die ook in meerdere talen worden aangeboden. Ook de boeken die in het project 'Meertalige digitale prentenboeken in het gezin' zijn gebruikt zijn (nog) niet algemeen beschikbaar. Dat betekent dat leerkrachten die digitale boeken in de klas willen gebruiken vooral zijn aangewezen op Nederlands ingesproken boeken.

TIP: Maak zelf een digitale versie van het centrale prentenboek en vraag een meertalige collega, onderwijsassistent, stagiaire, of ouder om de tekst in een andere taal in te spreken. Voordeel hiervan is dat de taal of talen afgestemd kunnen worden op de talen die in de groep vertegenwoordigd zijn. Bied ouders zowel de Nederlandstalige versie aan als de versie in de andere taal of talen, zodat ouders kunnen kiezen.

Zelf een digitaal boek maken

Leerkrachten kunnen zelf eenvoudig een digitaal boek maken door de volgende stappen te doorlopen:

Scan de bladzijden van het boek of maak er foto's van.

Voer de scans/foto's een voor een in binnen een powerpointpresentatie (een scan/foto per dia).

Zet de cursor op de te bewerken dia en voeg geluid toe door te klikken op

1. invoegen>
2. media>
3. audio>
4. audio opnemen>
5. ronde knop [inspreken opnemen]>
6. vierkante knop [stoppen met opnemen]>
7. OK [er verschijnt nu een luidsprekertje op de dia, als je erop klikt hoor je de opname]

Literatuur

Broekhof, K. (2021), *Meer voorlezen, beter in taal*. Vierde, herziene, druk. Amsterdam: Stichting Lezen.

Bus, A., Broekhof, K. Vaessen, K. & Coenraads, C. (2022), *Versterking van het educatieve thuismilieu met behulp van meertalige digitale prentenboeken. Onderzoek naar het gebruik van de meertalige digitale prentenboeken en het effect van de meertalige digitale prentenboeken op de taalontwikkeling van de kleuters*. Utrecht: Sardes.

Furenes, M.I., Kurcikova, N. & Bus, A.G. (2021), A Comparison of Children's Reading on Paper Versus Screen: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research*, 91/4, 483-517.
DOI:<https://doi.org/10.3102/0034654321998074>

Graaf, A. de, Delarue, S. & De Conick, K. (2019), *Antwoorden op vragen over omgaan met meertaligheid in het onderwijs in het Nederlandse taalgebied*. Meertalig.nl, Meertaligheid.be en Nederlandse Taalunie.

Strouse, G.A. & Ganea, P.A. (2017b), Parent-toddler behavior and language differ when reading electronic and print picture books. *Frontiers in Psychology*, 8:677.

Veenis, A. & Broekhof, K. (2021), 'Mag het ietsje meer zijn? Translanguaging in de klas'. *JSW*, 2, 32-35.

Verhallen, M., Bus, A. & Jong, M. de (2004). *Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Colofon

Titel	Meertalige digitale prentenboeken in het gezin
Auteur	Kees Broekhof, Adriana Bus, Christiaan Coenraads, Machteld van Kooten, Karin Vaessen
Dank aan	de twee Utrechtse basisscholen die aan het onderzoek hebben meegewerkt en aan de onderwijsassistent die de testen heeft afgenomen
Datum	15-2-2022
Project	Meertalige digitale prentenboeken in het gezin (TR1781)

Sardes
Postbus 2357
3500 GJ Utrecht (NL)
T+31(0)30 23 26 200
www.sardes.nl

© Sardes 2022

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, op welke andere wijze dan ook, zonder vooraf schriftelijke toestemming van de uitgever.

Sardes

Postbus 2357

3500 GJ Utrecht

Lange Viestraat 371

3511 BK Utrecht

☎ (030) 232 62 00

@ secretariaat@sardes.nl

🌐 www.sardes.nl

🐦 @SardesUtrecht

📘 facebook.com/sardesBV

